

МЕТОДОЛОГІЯ: ЯК І ЩО МИ МОНІТОРИМО?

Загальна методологія моніторингу Центру прав людини ZMINA ґрунтується на напрацюваннях з моніторингу і документування¹, що схвалені Коаліцією на захист громадянського суспільства та опубліковані 20 листопада 2018 року, а також на оновленій методології моніторингу й аналізу, що використовувалася під час укладання аналітичної доповіді «Становище правозахисників та громадських активістів в Україні у 2019 році»².

Об'єкт моніторингу

Об'єктом моніторингу є діяльність українських правозахисників і громадських активістів, їхніх об'єднань і організацій у визначенні *Керівних принципів щодо захисту правозахисників Бюро Організації з безпеки та співробітництва з демократичних інститутів і прав людини*³ і *Декларації ООН про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основні свободи*⁴.

Ґрунтуючись на цих документах, ми розуміємо під **«правозахисниками»**, або **«захисниками прав людини»** (human rights defenders), будь-яких осіб, які індивідуально або спільно з іншими заохочують і захищають права людини, зокрема виступають на захист громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, принципів верховенства права, недискримінації за будь-якою ознакою, незалежно від роду професійної діяльності або іншого статусу⁵, здійснюючи цю діяльність мирними засобами й визнаючи універсальний характер усіх прав людини для всіх осіб (без будь-якого розрізнення за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження, віку або іншої обставини) і не мають на меті відстоювання корпоративних чи бізнес-інтересів. Слідом за Резолюцією Ради ООН з прав людини, у фокусі уваги тримаємо також і тих активістів, які займаються захистом прав жінок і ЛГБТ-спільноти, екологічними й земельними правами, питаннями корпоративної відповідальності, представників пацієнтських організацій та ініціатив, а також тих, які займаються питаннями підвищення прозорості й підзвітності органів влади і місцевого самоврядування, виявляють випадки корупції та застосування насильства з вини держави, комерційних структур та недержавних суб'єктів.

У рамках моніторингу поняття **«правозахисник»** й **«активіст»** розглядаються як взаємопроникні терміни з розумінням, що громадські активісти у своїй діяльності не завжди обмежуються принципом універсальності прав людини й застосуванням винятково мирних методів. Загалом термін «активіст» уживають у таких значеннях: *«діяльний член якогось колективу; громадський діяч»; «людина, яка використовує або підтримує рішучі дії (наприклад, громадські протести) на підтримку або протидію одній зі сторін у спірному*

¹ Методологія документування Коаліції на захист громадянського суспільства: <https://bit.ly/2xFTUPG>

² Аналітична доповідь «Становище правозахисників та громадських активістів в Україні у 2019 році»: <https://bit.ly/3bCuHoc>

³ Керівні принципи щодо захисту правозахисників Бюро Організації з безпеки та співробітництва з демократичних інститутів і прав людини: <https://bit.ly/2wgPWwK>

⁴ Декларація ООН про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основні свободи: <https://bit.ly/3dYdTtP>

⁵ Інформація про напади й тиск на політичних діячів, чиновників, представників органів самоврядування, адвокатів та юристів, журналістів бралася до уваги в тих випадках, коли мотивом їхнього переслідування була громадська діяльність чи дії на захист прав людини

питанні»; «людина, яка переконана в необхідності політичних чи суспільних змін і бере участь у таких заходах, як громадські протести, щоб спробувати домогтися таких змін»; «люди, які пропагують чи реалізують певну ідею безкорисливо для себе».

Узагальнюючи для цілей моніторингу, поняття **«громадський активіст»** використовується для позначення людей, які індивідуально або спільно з іншими вдаються до рішучих дій, щоб домогтися політичних або суспільних змін, припинення правопорушень чи іншої негативної діяльності, пропагують і реалізують суспільно корисні ідеї, діючи, зокрема, з метою заохочення чи захисту прав людини, суспільних інтересів, без наміру отримання винятково особистої вигоди.

Разом з тим, ми залишаємо за собою можливість не включати до моніторингових звітів випадки переслідування активістів чи організацій, щодо яких є вагомі підстави вважати, що вони застосовували насильницькі дії чи заклики до насильства стосовно третіх осіб. Водночас ми не вважаємо напади чи політично мотивоване переслідування таких осіб правомірними чи законними та жодним чином не схвалюємо подібних дій.

Предмет моніторингу

Предметом моніторингу є різноманітні форми перешкоджання діяльності правозахисників і громадських активістів, які діють на захист суспільних інтересів. Сюди можуть входити незаконні обмеження у сфері свободи об'єднань, свободи слова, свободи мирних зібрань і свободи пересування стосовно правозахисників й активістів, які діють на захист суспільних інтересів, застосування фізичного насильства (вбивства, побиття), пошкодження майна, випадки політично мотивованого юридичного переслідування (зокрема в кримінальному, цивільному або адміністративному порядку), дискредитаційні кампанії, стеження, порушення приватності, погрози й інші види тиску.

Для цілей моніторингу у доповідях ми використовуємо термін **«інцидент»**, що означає окрему подію чи низку подій, коли правозахисник чи громадський активіст ставав жертвою переслідування внаслідок своєї діяльності.

Під **«фізичним нападом»** розуміється нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня — від тих, що спричинили короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, і до ушкоджень, небезпечних для життя в момент заподіяння, чи таких, що спричинили втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності, чи непоправне знівечення тіла. Одним з найтяжчих видів фізичних нападів є **«вбивство»** — умисне або з необережності заподіяння смерті іншій людині, насильницьке позбавлення її життя.

Під **«пошкодженням майна»** маємо на увазі умисне знищення або пошкодження майна, що належало потерпілому активісту чи організації або перебувало в його / її користуванні (зокрема шляхом псування майна, підпалу, вибуху чи іншим способом).

«Дискредитацією» є умисні дії, спрямовані на підриг авторитету, іміджу й довіри до правозахисників, громадських активістів чи їхніх об'єднань шляхом створення й поширення недостовірної інформації та / або інформації, що містить чутливі персональні дані. Дискредитаційні кампанії часто розгортаються через соціальні мережі або ЗМІ із сумнівною

репутацією й можуть містити ознаки маніпуляції і «джинси»⁶, а також інших матеріалів з порушенням журналістських стандартів.

Під «порушенням приватності» розуміється сукупність дій, коли відносно постраждалих осіб порушується їхнє право на захист персональної інформації, або інформація про особу використовується іншими особами, які не мали права доступу, володіння чи розпорядження такою інформацією; порушення вимог щодо зберігання й розпорядження конфіденційною інформацією та інформацією для службового користування тощо. Одним із способів порушення приватності є «стеження» — незаконне негласне спостереження за активістом або правозахисником, включаючи візуальне спостереження за зазначеним об'єктом або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження, що проводиться без ухвали слідчого судді.

При визначенні поняття «політично мотивоване юридичне переслідування» ми спираємось на пункт 3 резолюції ПАРЕ № 1900 (2012)⁷, розуміючи під цим такі випадки:

а) коли кримінальні й адміністративні дії було застосовано в порушенні одного з основних прав, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ) та протоколами до неї, зокрема свободи думки, совісті й релігії, свободи вираження поглядів та інформації, а також свободи зібрань та об'єднань;

б) коли кримінальні та адміністративні дії було застосовано за правомірні дії на захист суспільних інтересів без зв'язку з будь-яким правопорушенням;

в) коли кримінальні та адміністративні дії є явно не пропорційними щодо правопорушення, в якому особу було визнано винною або підозрюваною;

г) коли кримінальні та адміністративні дії було застосовано до особи на вибірковій, порівняно з іншими особами, основі;

г) коли кримінальні та адміністративні дії є результатом очевидно несправедливого розгляду, що, як видається, пов'язане з діями на захист прав людини або суспільних інтересів.

У рамках моніторингу відслідковуються переслідування як державними, так і недержавними суб'єктами, невстановленими особами; переслідування як власне активістів і правозахисників, так і їхніх родичів, близьких і знайомих осіб, якщо таке переслідування пов'язане з їхньою правозахисною / громадською діяльністю.

Джерела інформації і стандарт верифікації

Моніторинг і збирання інформації містять опис випадків нападів, переслідування й тиску на правозахисників і активістів, перевірку обставин інциденту й вивчення контексту із застосуванням низки індикаторів для визначення зв'язку інциденту з діяльністю постраждалих суб'єктів. Пріоритетним способом збору інформації є безпосереднє контактування з постраждалими особами, первинні повідомлення безпосередніх жертв і (або) свідків інцидентів, їхніх родичів, законних представників. Документування також

---

⁶ Журналістський термін, що означає зумисну приховану рекламу чи антирекламу, подану у вигляді новин, авторських текстів, аналітики й телевізійних програм тощо.

⁷ [Парламентська асамблея Ради Європи. Резолюція 1900 (2012): <https://bit.ly/3dJHGpS>

відбувається шляхом медіамоніторингу та моніторингу соціальних мереж; аналізу відкритих джерел та інтерв'ювання третіх осіб, зокрема дистанційного; обміну інформацією з іншими громадськими організаціями й ініціативами, органами правопорядку; моніторингу судових процесів, а також збору офіційної інформації від органів влади на запити Центру прав людини ZMINA та партнерів. Для верифікації окремих випадків, що трапилися в інших регіонах України, можуть проводитися виїзні місії.

Для верифікації та документування випадків, що сталися в Криму, Центр прав людини ZMINA використовує людський та експертний ресурс організації, що знаходиться на окупованому півострові. У той же час безпосереднє документування на непідконтрольній уряду України території Донбасу не буде проводитися, оскільки несе значні ризики для життя, здоров'я і свободи задіяних осіб.

Збирання інформації відбувається за принципом напівструктурованого інтерв'ю з укладанням протоколу фіксації. За замовчанням підтвердженою інформацією є інформація з офіційних ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, органів правопорядку, нормативно-правових актів і відповідей на офіційні звернення чи запити на отримання публічної інформації, що надсилалися для цілей моніторингу; від першої особи потерпілого (свідка), його близьких родичів чи осіб, які представляють їхні інтереси.

Документування кожного інциденту відбувається за стандартною операційною процедурою і містить таку інформацію: а) опис інциденту, що трапився (із вказанням дати, місця, виду переслідування, відомостей про суб'єкта переслідування тощо); б) інформація про об'єкта переслідування та його / її попередню правозахисну / громадську діяльність; в) дані про зв'язок між інцидентом, що трапився, та правозахисною / громадською діяльністю потерпілої сторони; г) інформація про дії, вжиті у зв'язку з інцидентом правоохоронними органами чи іншими органами державної влади або місцевого самоврядування.